Shodná zobrazení

Otočení

Příklad 1. Jsou dány tři různé soustředné kružnice a, b a c. Sestrojte rovnostranný trojúhelník ABC tak, aby A ležel na a, B ležel na b a C ležel na c.

Řešení. Zvolíme vrchol A na a. Pro bod C pak platí, že je obrazem bodu B v otáčení se středem v A o úhel 60° (nebo −60°). Protože obecně obraz bodu X, který leží na množině M, leží na obrazu množiny M, bude bod C – obraz bodu B – ležet na na zobrazené množině b. Proto otočíme kružnici b kolem středu A o úhel 60°, nalezneme průsečíky této otočené kružnice s kružnicí c a tyto průsečíky jsou možné vrcholy C. Vrcholy B pak nalezneme otočením zpět.

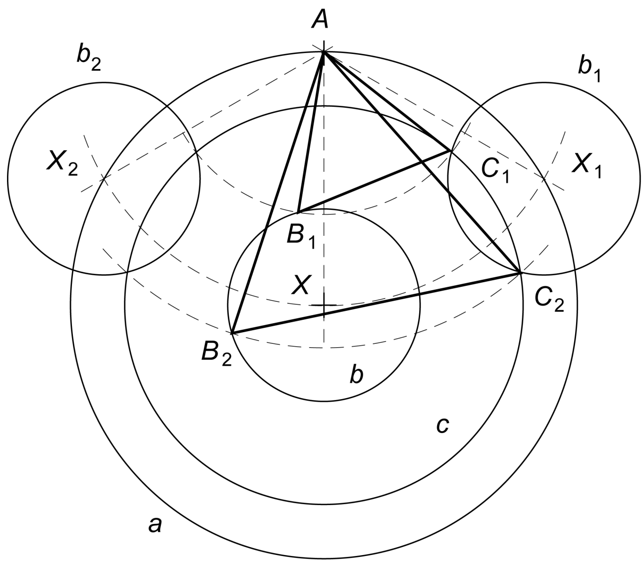

Příklad 2. Je dán bod A a dvě různé soustředné kružnice b a c. Sestrojte rovnostranný trojúhelník ABC tak, aby B ležel na b a C ležel na c. Řešení je zřejmé – je to zvolený bod A v předchozím řešení.

Příklad 3. Je dána přímka p a bod X. Na přímce a je libovolně dán bod S. Uvažujme bod Y – obraz bodu X v otáčení se středem v bodě S o úhel α. Dokažte, že množina všech bodů Y je přímka.

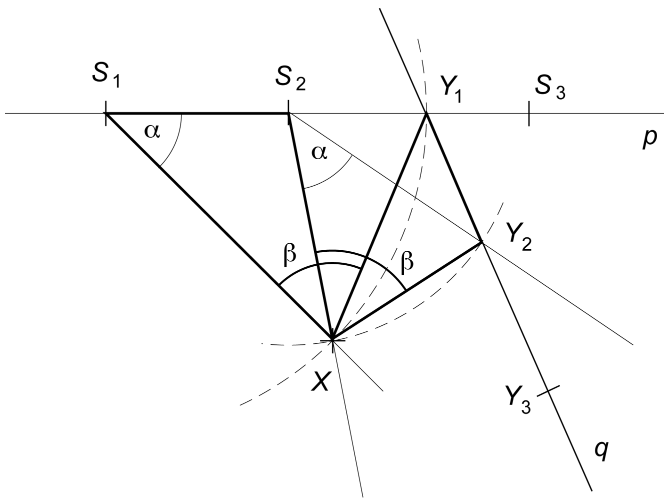

Řešení. Na přímce p jistě leží bod S_1 pro který platí, že přímka S_1X svírá s přímkou p právě úhel α. Zvolme tento bod S_1, obraz bodu X v otočení se středem v S_1 o úhel α označme Y_1. Zvolme dále na p libovolný bod S_2, obraz bodu X v otočení se středem v S_2 o úhel α označme Y_2. Trojúhelníky XS_1Y_1 a XS_2Y_2 jsou oba rovnoramenné s vnitřním úhlem při hlavním vrcholu rovným α. Proto jsou podobné. Z této podobnosti vyplývá, že a mají shodné i vnitřní úhly při základně – označme je β, proto jsou shodné i úhly $\sphericalangle S_1XS_2$ a $\sphericalangle Y_1XY_2$. Z podobnosti trojúhelníků XS_1Y_1 a XS_2Y_2 dále plyne rovnost poměrů $|XY_1| : |S_1X| = |XY_2| : |S_2X|$ (délka základny k délce ramena), proto jsou podobné trojúhelníky S_1XS_2 a Y_1XY_2 podle věty sus o podobnosti trojúhelníků. Odtud plyne, že velikost úhlu $\sphericalangle XY_1Y_2$ se rovná velikosti úhlu $\sphericalangle XS_1S_2 = \alpha$. Zvolíme-li na přímce p další bod S_3, stejným postupem ukážeme, že i velikost úhlu $\sphericalangle XY_1Y_3$ se rovná α. Body Y_1, Y_2 a Y_3 tedy leží na přímce. Důkaz je hotov.

Podobně bychom mohli postupovat, kdybychom zvolili bod S_4 mimo přímku p a chtěli ukázat, že množina obrazů bodů X ve středových souměrnostech se středy ve všech bodech trojúhelníku $S_1S_2S_4$ je trojúhelník $Y_1Y_2Y_4$ s trojúhelníkem $S_1S_2S_4$ podobný. Vedli bychom přímku $m = S_1S_4$ a obdobně ukázali, že množina všech obrazů bodů X ve středových souměrnostech se středy na přímce m je přímka r, která s m svírá úhel γ, stejný úhel, jako svírá přímka q s přímkou p. Odchylka přímek p a m, označme ji δ, se tak musí rovnat odchylce přímek q a r (v obrázku vidíme, že $\gamma+\delta+\epsilon = 180°$, bod S_1 je průsečíkem přímek m a p, bod Y_1 proto musí být průsečíkem přímek q

a r). Odtud už bezprostředně vyplyne, že trojúhelníky $S_1S_2S_4$ a $Y_1Y_2Y_4$ jsou podobné, protože koeficient k podobnosti je poměr délek základny a ramena rovnoramenného trojúhelníku s vnitřním úhlem při hlavním vrcholu o velikosti α, tedy $k = 2 \cdot \sin \frac{\alpha}{2}$, nezávisí tedy na volbě středu otáčení, tedy na volbě bodu S.

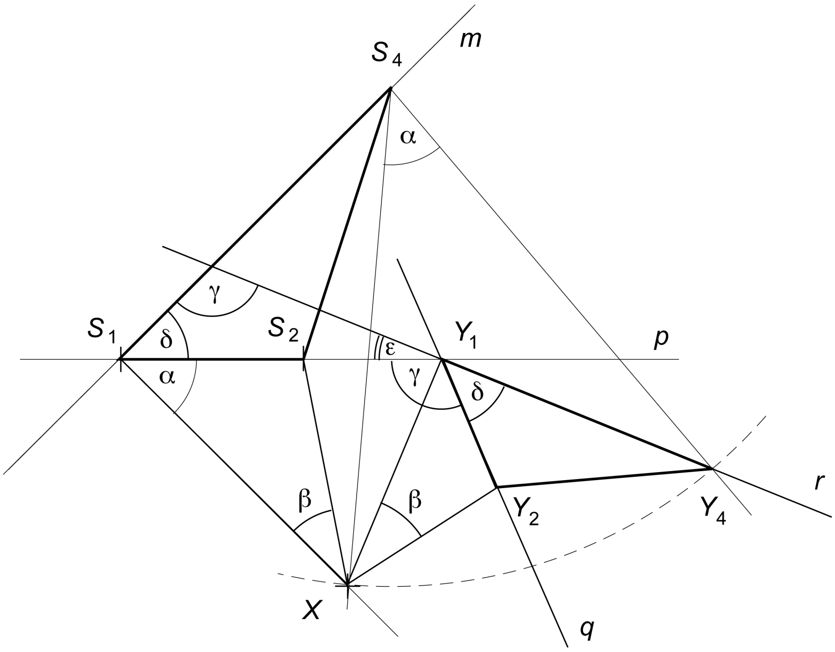

K řešitelnosti úlohy:

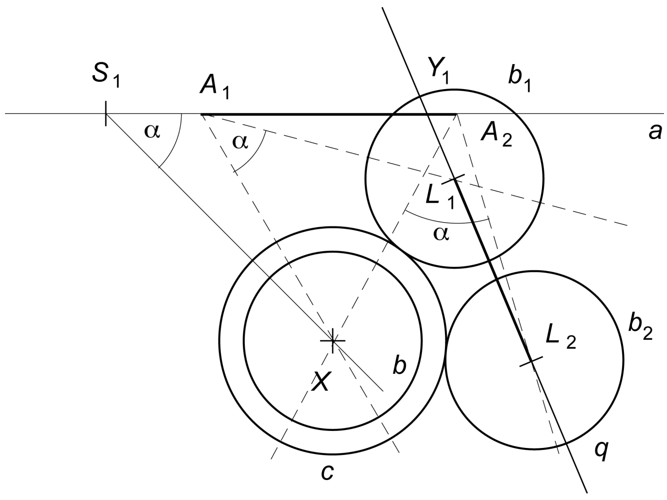

Úloha má řešení (pro obecný úhel α), když bude bod A zvolen na úsečce A_1A_2. Na obrázku jsou pak nakresleny krajní polohy otočených kružnic b, pro které má úloha vždy jedno řešení. Z podobnosti, kterou jsme odvodili v předchozím důkaze plyne, že trojúhelníky XA_1A_2 a XL_1L_2 jsou podobné, koeficient podobnosti je $k = 2\cdot\sin\frac{\alpha}{2}$. Geometricky tedy úsečku A_1A_2 najdeme tak, že najdeme mezní polohy kružnic b_1 a b_2 a sestrojíme trojúhelník XA_1A_2 podobný s trojúhelníkem XL_1L_2 tak, aby základna A_1A_2 ležela na a. Výpočet trigonometricky pomocí této podobnosti.

V našem konkrétním případě, kdy má úhel otáčení velikost 60°, je podobnost shodností, proto $A_1A_2 = L_1L_2$ a vzdálenost $|aX| = |qX|$. Konstrukce: Sestrojíme kružnice b_1 a b_2, které mají střed na přímce q a mají s kružnicí c vnější dotyk. Jejich středy jsou body L_1 a L_2. Úsečku L_1L_2 přeneseme na přímku a (získáme hledanou úsečku A_1A_2) tak, aby střed úsečky A_1A_2 byl patou kolmice spuštěné z bodu X na přímku a.

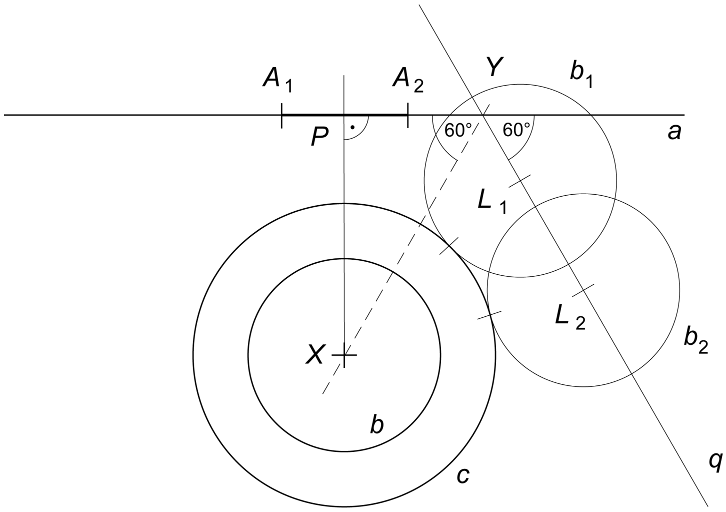

Poznamenejme, že při otáčení opačným směrem bude situace identická, jen přímka q bude ležet vlevo od kružnic b a c. Získáme tutéž úsečku A_1A_2. Dále můžeme říci, že pro nalezení úsečky A_1A_2 byla konstrukce přímky q zbytečná, bylo možné nalézt body L_1 a L_2 přímo na přímce a – byly by to přímo body A_1 a A_2. Délku úsečky A_1A_2 určíme jako dvojnásobek délky úsečky PA_2, kterou vypočítáme pomocí Pythagorovy věty v pravoúhlém trojúhelníku XPA_2. $|XP|$ je daná délka ze zadání (určuje umístění přímky a vzhledem ke kružnicím b a c) a $|XA_2|$ má délku rovnu součtu poloměrů kružnic b a c.

Příklad 4. Na stranách trojúhelníka ABC jsou vně sestrojeny rovnostranné trojúhelníky A_1CB, B_1AC a AC_1B. Dokažte, že $|AA_1| = |BB_1| = |CC_1|$.

Řešení. Při otočení se středem C o úhel 60° v záporném smyslu se bod A zobrazí na bod B_1 a bod A_1 na bod B. Úsečka AA_1 se proto zobrazí na úsečku B_1B. Dále při otočení se středem A o úhlem 60° v záporném smyslu se bod

B zobrazí na bod C_1 a bod B_1 na bod C. Úsečka BB_1 se tedy zobrazí při tomto otočení na úsečku C_1C. Odsud již vyplývá, že $|AA_1| = |BB_1| = |CC_1|$.

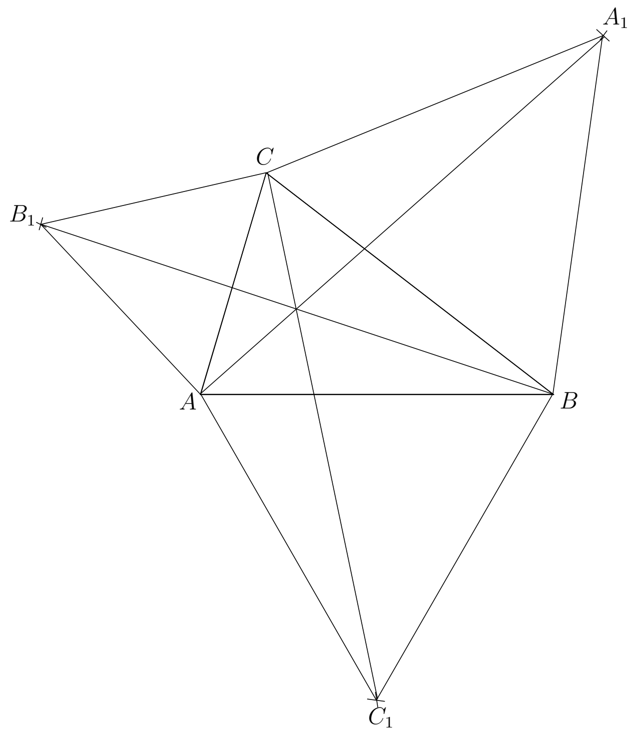

Středová souměrnost

Příklad 5. Sestrojte trojúhelník ABC, je-li dáno t_a, m_b a m_c, kde m_b je množina (podmínka) pro bod B a m_c je množina (podmínka) pro bod C.

Možný postup řešení: Umístíme těžnici t_a (úsečku AS_a, S_a označíme střed strany BC), dále sestrojíme množinu m_b a množinu m_c – podle podmínek úlohy. Protože je S_a střed strany BC, je bod C obrazem bodu B ve středové souměrnosti se středem právě v S_a. Je zřejmé, že pokud bod X leží na množině M, leží jeho obraz v libovolném zobrazení na obrazu množiny M v tomto zobrazení. Proto leží bod B – obraz bodu C na obrazu množiny m_b v uvažované středové souměrnosti se středem v bodě S_a. Sestrojíme tedy tento obraz množiny m_b, nalezneme jeho společné body s množinou m_c a tyto společné body jsou body C – vrcholy trojúhelníku ABC. Odpovídající vrcholy pak najdeme snadno tak, že použijeme S_a jako střed strany BC. Řešitelnost úlohy závisí na počtu bodů C.

Příklad 6. Sestrojte trojúhelník ABC, je-li dáno

- t_a, t_b a t_c. m_b je pak kružnice $k(T, \frac{2}{3}t_b)$, m_c je pak kružnice $l(T, \frac{2}{3}t_c)$.
- t_a, t_b a γ. m_b je pak kružnice $k(T, \frac{2}{3}t_b)$, m_c je množina všech bodů X, ze kterých je vidět úsečku AS_a pod úhlem γ – oblouk.
- t_a, β a γ. m_b je pak množina všech bodů X, ze kterých je vidět úsečku AS_a pod úhlem β – oblouk, m_c je množina všech bodů Y, ze kterých je vidět úsečku AS_a pod úhlem γ – druhý oblouk.
- t_a, t_b a v_b. m_b je pak kružnice $k(T, \frac{2}{3}t_b)$, m_c je tečna ke kružnici $l(S_a, \frac{1}{2}v_b)$ vedená bodem A – bod S_a má od strany b poloviční vzdálenost než bod B.
- t_a, β a v_b. m_b je pak množina všech bodů X, ze kterých je vidět úsečku AS_a pod úhlem β – oblouk, m_c je tečna ke kružnici $l(S_a, \frac{1}{2}v_b)$ vedená bodem A – bod S_a má od strany b poloviční vzdálenost než bod B.
- t_a, v_b a v_c. m_b je tečna ke kružnici $k(S_a, \frac{1}{2}v_b)$ vedená bodem A – bod S_a má od strany b poloviční vzdálenost než bod B, m_c je tečna ke kružnici $l(S_a, \frac{1}{2}v_c)$ vedená bodem A – bod S_a má od strany c poloviční vzdálenost než bod C.

Příklad 7. Sestrojte rovnoběžník $ABCD$, je-li dáno $|AS_b|$ (S_b je střed BC), v_a (výška na úsečku AB), $|AC|$.

Řešení. Zde sestrojíme nejdříve trojúhelník ABC, kde vycházíme z jeho „těžnice“ AS_b, jedna z množin je pak tečna ke kružnici $k(S_b, \frac{1}{2}v_a)$ vedená bodem A – bod S_b má od strany AB poloviční vzdálenost než bod C, druhá z množin je pak kružnice $l(A, |AC|)$. Vrchol D najdeme pomocí rovnoběžnosti.

Příklad 8. Sestrojte lichoběžník $ABCD$, $AB \parallel CD$, je-li dáno $|CS_a|$ (S_a je střed AB), velikost ostrého úhlu $\sphericalangle CAB$, β a δ.

Řešení. Nejdříve setrojíme trojúhelník ABC, kde známe těžnici a dva vnitřní úhly – začneme těžnicí, množiny, jejichž společné body po zobrazení budeme hledat jsou oblouky určené vnitřními úhly β a $\sphericalangle CAB$, vrchol D pak snadno najdeme pomocí rovnoběžky s AB vedené bodem C a např. pomocí polopřímky vedené bodem A, která s AB svírá úhel $180° - \delta$.

Příklad 9. Sestrojte čtyřúhelník $ABCD$, je-li dáno $|AS_b|$ (S_b je střed BC), $|AS_c|$ (S_c je střed CD), β, δ a velikost úhlu $\epsilon = \sphericalangle S_bAS_c$.

Řešení. Nejdříve sestrojíme trojúhelník S_bAS_c podle věty *sus*. Vrchol D leží na množině M všech bodů X, ze kterých je úsečka AS_c vidět pod úhlem δ (oblouk), vrchol B leží na množině N všech bodů Y, ze kterých je úsečka AS_b vidět pod úhlem β (oblouk). Vrchol C pak leží na zobrazené množině M ve středové souměrnosti se středem S_c a na zobrazené množině N ve středové souměrnosti se středem S_b (tedy v průniku těchto obrazů). Vrcholy B a D pak snadno najdeme pomocí polopřímek CS_b a CS_c. Konstrukce je na obrázku.

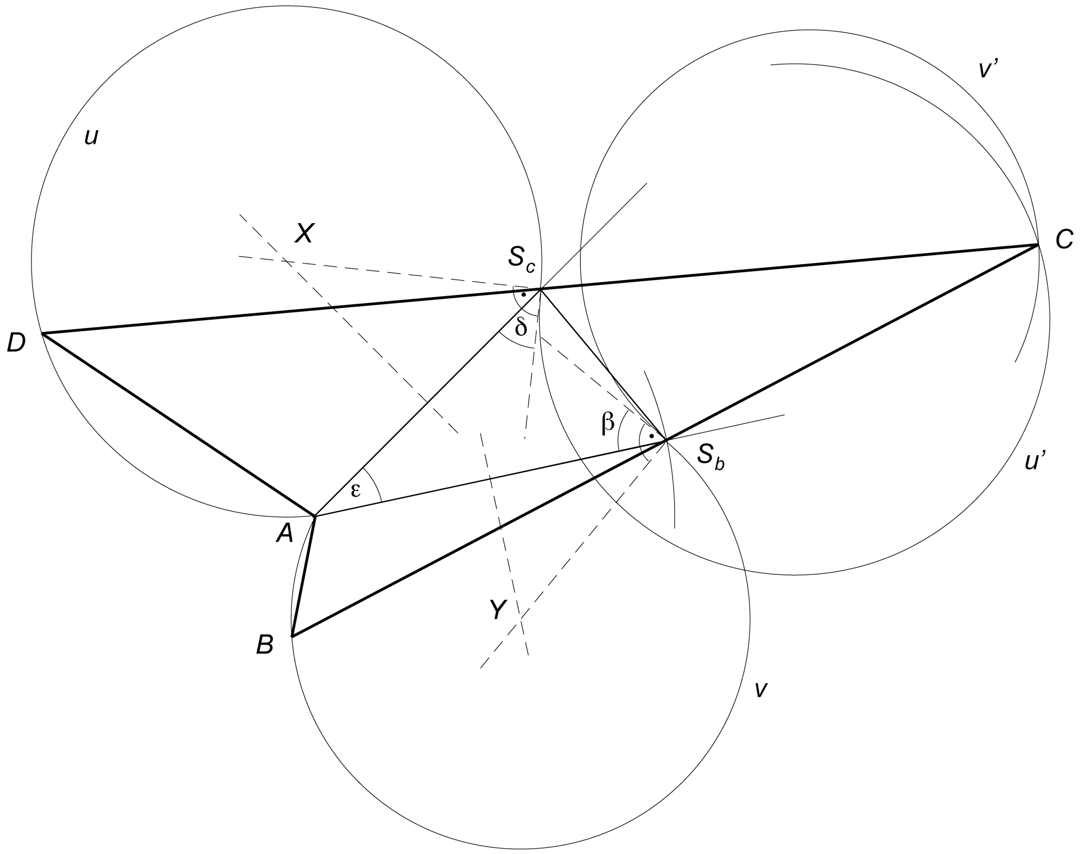

Na obrázku je sestrojeno pouze jedno ze čtyř řešení. Je třeba vykreslit obě dvojice oblouků, zobrazené dvojice oblouků pak budou mít až čtyři společné body.

Příklad 10. Jsou dány dvě soustředné kružnice k_1 a k_2. Sestrojte přímku l, na které tyto kružnice vytínají tři shodné úsečky.

Řešení. Označme r_1 poloměr kružnice k_1 a r_2 poloměr kružnice k_2. Nechť je pro jednoznačnost $r_1 < r_2$. Zvolíme na kružnici k_1 libovolný bod X. Buď k'_1 obraz kružnice k_1 při symetrii se středem X a Y průsečík kružnic k'_1 a k_2.

Ukážeme, že XY je hledaná přímka l. Označme $P \neq X$ průsečík přímky XY s kružnicí k_1, $Q \neq Y$ průsečík přímky XY s kružnicí k_2 a O střed úsečky YQ, a tedy i úsečky XP (tedy $|YO| = |QO| \wedge |PO| = |XO|$). Bod Y je symetrický s bodem P podle středu X (tedy $|XY| = |XP|$). Odsud dostáváme, že $|QO| - |PO| = |YO| - |XO|$, to znamená, že $|XY| = |QP|$, a tedy $|YX| = |XP| = |PQ|$.

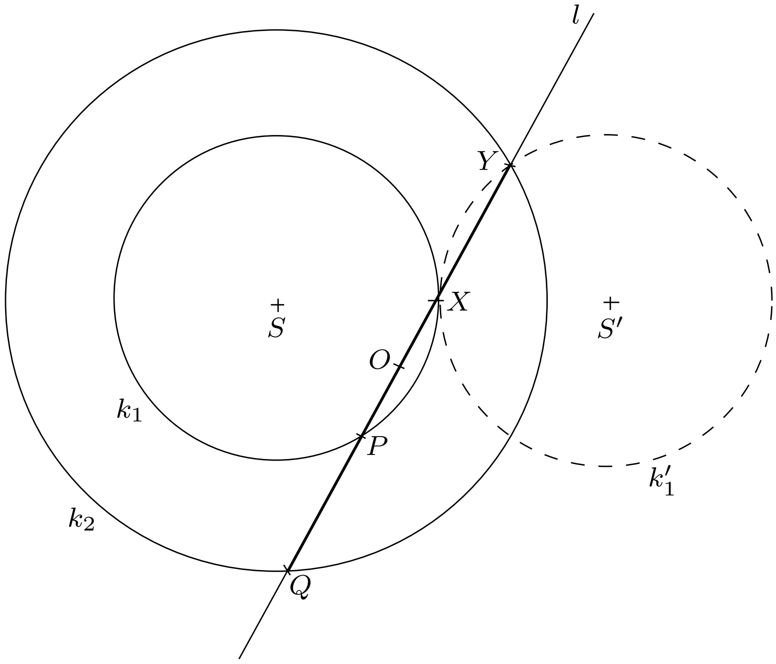

Osová souměrnost

Příklad 11. Jsou dány tři přímky l_1, l_2 a l_3, které se protínají v jednom bodě, a bod A_1 ležící na přímce l_1. Sestrojte trojúhelník ABC tak, aby bod A_1 byl středem jeho strany BC a přímky l_1, l_2 a l_3 byly osami jeho stran.

Řešení. Bodem A_1 veďme přímku p, která je na l_1 kolmá. Buď p_2 přímka, která je osově souměrná s přímkou p podle přímky l_2.Buď p_3 přímka, která je osově souměrná s přímkou p podle přímky l_3. Vrchol A hledaného trojúhelníka ABC je průsečíkem přímek p_2 a p_3. Body B a C pak leží na přímce p, přičemž

B je osově souměrný s bodem A podle přímky l_2 a bod C je osově souměrný s bodem A podle přímky l_3.

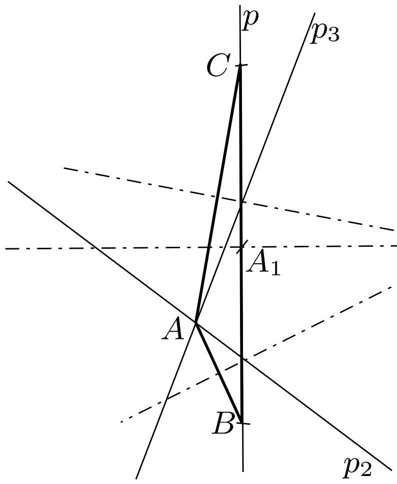

Příklad 12. Je dána přímka MN a dva body A a B ležící v jedné polorovině vzhledem k MN. Sestrojte na přímce MN bod X tak, aby $|\sphericalangle AXM| = 2|\sphericalangle BXN|$.

Řešení. Předpokládejme, že je bod X sestrojen. Buď B' bod, který je osově souměrný s bodem B podle přímky MN. Kružnice se středem B' a poloměrem $|AB'|$ protíná přímku MN v bodě A'. Buď O střed úsečky AA'. Přímka $B'O$ je tedy osou úhlu $\sphericalangle AB'A'$. Potom ale i $B'X$ musí být osou úhlu $\sphericalangle AB'A'$, neboť platí $\frac{1}{2}|\sphericalangle AXM| = |\sphericalangle MXO| = |\sphericalangle B'XN| = |\sphericalangle BXN|$. Odsud přímo plyne rovnost $|\sphericalangle AXM| = 2|\sphericalangle BXN|$.

Bod X tedy nalezneme jako průsečík přímek $B'O$ a MN, kde O je střed úsečky AA'.